

УДК 342.42

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У МАСОВИХ ПУБЛІЧНИХ ЗАХОДАХ

Лемішко Ю. М.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри міжнародного права
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті сформульовано поняття прав громадян на участь у масових публічних заходах, розглядається питання про їх зміст. Зроблено історично-правовий аналіз становлення прав громадян на участь у масових публічних заходах.

Ключові слова: права громадян на участь у масових публічних заходах, реалізація прав громадян на участь у масових публічних заходах, історично-правовий аналіз прав громадян на участь у масових публічних заходах.

Аннотация: В статье сформулировано понятие прав граждан на участие в массовых публичных мероприятиях, рассматривается вопрос об их содержании. Сделано исторически-правовой анализ становления прав граждан на участие в массовых публичных мероприятиях.

Ключевые слова: права граждан на участие в массовых публичных мероприятиях, реализация прав граждан на участие в массовых публичных мероприятиях, исторически-правовой анализ прав граждан на участие в массовых публичных мероприятиях.

Annotation: The paper formulated the concept of human rights to participate in mass public events, the issue of their contents. Made historical and legal analysis of the formation of citizens' rights to participate in mass public events.

Key words: right of citizens to participate in mass public events, citizens' rights to participate in mass public events, historical and legal analysis of the rights of citizens to participate in mass public events.

Історія розвитку суспільства і держави свідчить, що право на масові публічні заходи має достатньо глибоке історичне коріння, пройшло довгий шлях свого становлення як у вітчизняному, так і в зарубіжному конституційно-правовому законодавстві. Перш за все слід зазначити, що колективні політичні права, як прояв громадянської активності, мають своїм підґрунтям природне прагнення людей до об'єднання, до спільного вирішення важливих питань свого життя. Так, первіснообщинний лад априорі змушував людей об'єднуватися у певні колективи заради самого фізичного виживання, з метою забезпечення потреби у їжі та спільного захисту від доволі агресивного навколишнього середовища.

З еволюційним розвитком суспільства, і насамперед з появою держави, як особливої форми його організації, колективні права, і передусім право на масові заходи набули нового змісту, і поступово перетворилися, з одного боку, на дієвий засіб участі населення у публічній сфері життя соціуму, а з другого – стали однією з найбільш ефективних форм впливу соціальних спільнот на перебіг різноманітних суспільних процесів. Своєрідними прообразами сучасних масових публічних заходів були й народні збори громадян у античних містах Причорномор'я, і плеємні ради стародавніх слов'ян, і народні віче [2, с. 15], княжі та боярські ради в містах Київської Русі [3, с. 131], і козачі (військові) ради в Запорізькій Січі [1, с. 20], і широке самоврядування в українських містах з магдебурзьким правом, і дворянські збори й інші форми відкритого обговорення та спільного прийняття рішень з найбільш важливих питань, що застосовувалися на різних етапах розвитку української держави і суспільства. В. М. Литвин з цього приводу зазначає, що «первісно на Русі джерелом влади, в тому числі влади князівської,

виступає народне віче. Адже саме учасники останнього, згідно пізнішої літописної інтерпретації, запросили Рюрика з братами і дружиною на княжіння. Хоч встановити час виникнення цього інституту, або навіть його соціальний склад, бідність джерельної інформації та її суперечливість вельми важко. Зокрема, щодо першого, то літописець XII ст. (за спостереженням В. Сергієвича) був переконаний в тому, що «віче було завжди». А стосовно другого, то тут частина істориків переконана в його аристократизмі та допущенні до вирішення важливих справ лише «кращих» людей (наприклад, М. Свердлов, П. Толочко, В. Янін); інша частина – вказує на широке представництво всього дорослого населення міста, чи, навіть, найближчих сіл» [3, с. 31].

Однією з небагатьох історичних розвідок становлення права на участь у масових публічних заходах стала стаття М. І. Логвиненка «Історично-теоретичні аспекти становлення свободи маніфестацій в європейській політико-правовій думці» [4, с. 133]. Він справедливо зазначає, що «ще в VII-VI ст. до н. е. один із семи грецьких мудреців Солон зрозумів, що слід рахуватися з виступами афінського демосу проти знаті, намагатися задовольнити вимоги бідних, щоб досягти громадянського миру і злагоди» [4, с. 133]. Проте до офіційного визнання та закріплення в нормативно-правових актах права на проведення масових публічних заходів було ще далеко.

Зарубіжний історичний досвід також містить чимало прообразів сучасних масових публічних заходів, витоки яких можна знайти вже починаючи з різноманітних форм античної демократії. Наведені приклади свідчать, що право на масові публічні заходи, як правило, застосовується у тісному взаємозв'язку з правом на об'єднання, і передбачало з'ясування ставлення більш чи менш широких мас населення до найважливіших питань суспільного і державного життя.

Разом із тим, слід визнати, що найбільшого поширення масові публічні заходи набували в періоди вираження громадського протесту проти дій влади, під час різноманітних народних заворушень. Кульмінаційного ж значення вони набули в епоху буржуазно-демократичних революцій, коли це право стало однією з найефективніших форм колективного вираження протесту певних суспільних сил проти тих чи інших дій влади, та в ході яких фактично і відбулося найбільш повне на той час усвідомлення цього важливого й дієвого колективного політичного права. Адже масові публічні акції поза всяким сумнівом можна вважати і формою зовнішнього виразу будь-якої революції, і однією з її головних змістовних характеристик.

Саме в період буржуазно-демократичних революцій відбувається і усвідомлення важливості права на масові публічні заходи, і його перше нормативне закріплення поряд з правом на об'єднання. Зокрема ці права були закріплені в Білі про права, який був складовою частиною Конституції Пенсільванії 1776 р., у Декларації прав людини і громадянина 1789 р., в Білі про права 1791 р., який згодом став складовою частиною Конституції США, в англійських законодавчих актах, у Французьких Конституціях, у Німецьких Конституціях. Як зазначають А. І. Ковлер та В. В. Смірнов, «спільною рисою доктрин ідеологів американської та французької буржуазних революцій була орієнтація на права індивіда». На це ж звертає увагу І. С. Колосов: «Виникнення права, яке ми досліджуємо... необхідно пов'язувати з процесом становлення традиційно ліберальних цінностей, які отримали потужний позитивний імпульс завдяки європейським буржуазним революціям XVIII–XIX ст.ст. З цієї ж причини сучасне право на проведення зборів, мітингів і демонстрацій, походів і пікетування відноситься до так званого першого покоління прав людини».

Аналіз конституційного законодавства США свідчить, що уже в першій з десяти поправок до Конституції Сполучених Штатів Америки було встановлено, що «Конгрес не може ухвалювати законів, які запроваджували б будь-яку релігію чи забороняли б вільне відправлення релігійних обрядів, обмежували б свободу слова чи преси або право народу мирно збиратися та звертатися до уряду зі скаргами щодо відшкодування збитків». У іншому варіанті перекладу Першої поправки до Конституції США йдеться про «права народу мирно збиратися й звертатися до уряду із проханням усунути якусь кривду». Але попри незначні термінологічні розбіжності різних варіантів перекладу зрозуміло, що у Першій поправці одночасно передбачено, причому в одному реченні, кілька найважливіших політичних прав, серед яких виокремлюється право «мирно збиратися». За задумом розробників проекту це конституційне право громадян безумовно має самостійне значення і може здійснюватися як для реалізації інших прав, зокрема, права на свободу слова чи права звернутися до державної установи, так і з будь-якою іншою суспільно значущою метою (наприклад, привернути увагу громадськості до певної проблеми).

Згодом зазначене право «мирно збиратися» отримало свій подальший розвиток у численних рішеннях Верховного Суду США, зокрема, у зв'язку з тим, що воно безпосередньо пов'язане зі свободою слова та висловлювань. Так, Верховний Суд США дійшов висновку, що громадянин не має права «виступати у вашому домі без вашого дозволу, бо тут переважає ваш інтерес не бути потурбованим». До того ж без спеціального дозволу громадяни не мають права «виголошувати промови посеред вулиці, бо тут пріоритет за вільним потоком транспорту». Ґрунтуючись саме на таких підходах та керуючись правилами формальної логіки, Верховний Суд США встановив, що у зв'язку з проведенням масових публічних заходів «те чи інше місто може обмежити використання гучномовців». Тобто судді Верховного Суду США чітко усвідомили, завжди розуміли буквально й послідовно впроваджували у повсякденну практику вільний постулат, який отримав доволі завершене та своєрідне закріплення у ст. 4 Декларації прав людини і громадянина 26 серпня 1789 р., про те, що «свобода полягає у можливості робити все, що не шкодить іншому. Отже, здійснення природних прав кожною людиною має лише ті межі, які забезпечують членом суспільства користування тими ж правами».

З огляду на реалії сьогодення для України актуальним, зваженим та своєчасним виглядає прагнення американських суддів захистити під час проведення масових політичних заходів такі права особи як: 1) право особи «не бути потурбованою», яке можна тлумачити досить широко (і як право на відпочинок, і як право на невтручання в особисте та сімейне життя, і як право на приватність); 2) право вільно пересуватися (у тому числі транспортом) та право на безпеку руху; 3) власне право на відпочинок і право на тишу (тобто на захист від надмірного шуму, гамору, галасу, що може не лише заважати повноцінному відпочинку, фізичному та психологічному відновленню після роботи, але й потягти за собою роздратування чи навіть розлади здоров'я).

На жаль, у нашій державі склалася практика, яка не дозволяє надійно захистити людину та її родину від надмірних шумових ефектів під час проведення масових заходів як політичного, так і неполітичного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васьковська О. В. Конституційне право на мирні збори та механізм його реалізації в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – К., 2007. – С. 8.
2. Єрмолаєв В. М. Віче в Київській Русі: питання компетенції (IX – середина XII ст.) // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 4. – С. 45-55.
3. Литвин В. М. Історія України з найдавніших часів до 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lytvyn-v.org.ua/history_of_ukraine/index.php?article=ch2_r4_p1
4. Логвиненко М. І. Історично-теоретичні аспекти становлення свободи маніфестацій в європейській політико-правовій думці // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х.: НУВС, 2002. – Вип.17. – С. 83.